

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF SCHOOL ADAPTATION IN YOUNG SCHOOL-AGE CHILDREN

Jorayeva Dilfuza Abduganiyeva

1st Year Master's Degree in Psychology at the National University

ANNOTATION:

The article describes the problem of preparation for school and its psychological features, the course of adaptation, the child's adaptation to m, aktab.

Keywords: adaptation, adaptation problem, child, school, service, class, efficiency, teacher.

INTRODUCTION:

Maktabga qadam qo'yadigan birinchi sinf o'quvchilarining maktabga borganda maktab talablariga sharoitlariga moslashish uchun ma'lum vaqt kerak bo'ladi. Aynan bu ishlar maktab psixologining boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan olib boradigan psixologik xizmat faoliyatining muhim jihati hisoblanadi. Amalda moslashish vaqti hamma bolalarda ham bir xilda samarali o'tmasligi mumkin. Bolaning maktabda moslashishdagi qiyinchiliklar faqat ota - onalar arzlaridagina emas, balki o'qituvchilarning o'quvchilarga berayotgan xarakteristikalarida ham qayd etilmokda. Masalan, ota-onalar bolaning maktabga borishi, uy vazifasini bajarishni xohlamayotganini, uning tutqich bermasligi, juda asabiy bo'lib qolganini aytishsa, o'qituvchilar bu bolalarning darsda diqqatsizligida tartibsizligida, tingdoshlari bilan tez-tez aytishib qolishlariga e'tibor berishmokda. Bunday bolalarda asabiy ruhiy buzilish, psixik rivojlanishda orqada qolish vujudga keladi. Bolalar maktabda o'qishga qanchalik tayyor bo'lmasalar, maktabda moslashish davri shunchalik qiyin va uzoq o'tadi. Psixologlar bolani maktabda o'qishga tayyor, deganlarida uning jismoniy, psixologik va shaxsiy tayyorgarligini nazarda tutadilar. Mazmuning dolzarbligi – hozirgi vaqtda bog'cha maktab va boshqa ta'lim muassasalarida rivojlanishda nuqsoni bo'lgan bolalar aniqlanadi. Maktabgacha va boshlang'ich maktab tizimi shu muammolarni bartaraf qilishga ham mas'ul bo'lib hisoblanadi. Rivojlanishida ba'zi engil (nutqiy, eshituv va boshqa) nuqsoni bo'lgan bolalar bog'cha va umumta'lim maktab muassasalarida tarbiyalanadilar. Og'ir nuqsonlari bo'lgan bolalar esa maxsus turdagi bolalar bog'chasi yoki maktabga qabul qilinadi, bu muassasalar zarur davolash-sog'lomlashtirish va korreksion, psixologik-pedagogik yordamni bera olish imkoniyatiga ega. Albatta, ta'lim jarayonida har bir holatga alohida yondoshuv zarur. Chunonchi, og'ir nutqiy nuqsonli bolalar alohida xususiyatlarga ega bo'ladilar. Shu sababli ularda, umumta'limiy tayyorgarlikdan tashqari, korreksion (tuzatish) yo'nalishdagi ta'limga ehtiyoj bor. Ma'naviy-axloqiy, intellektual va jismoniy tarbiya masalalarining talab darajasiga ko'tarilmaganligi, ota-onalar, o'qituvchilarning zarur malakaga ega emasligi, shuningdek, xalq pedagogikasi boy merosidagi bilimlardan to'la xabardor bo'lmaganligidadir. nevrozlarini erta diagnostikalash, korrektsiyalash va profilaktika qilish dolzarb va favqulodda muhim muammo sanaladi. 6-9 yoshdagi bolalarda nevroitik holat ichki (ortiqcha xavotir, notinchlik, o'ta senzitivlik kabi) va tashqi ijtimoiy omillar sababli kelib chiqishi mumkin: - oilada noto'g'ri tarbiya (haddan tashqari g'amxo'rlik, ortiqcha talabchanlik, egotsentrik tarbiya); - tarbiyasidagi bolaga psixologik savodsiz ta'sir, ko'pincha o'quvchini noadekvat baholashga olib keladi; - kommunikativ malaka va ko'nikmalar etishmasligi; - o'quvchi pozitsiyasi shakllanmaganligi. Bu kabi noadaptiv xulqni psixologlar didaktogen yoki maktab nevrozi deb ta'riflaydilar. Bu o'rinda nevroz tibbiy jihatidagi tor ma'noda emas, balki ko'proq 6 maktab hayotidagi u yoki bu murakkabliklarga noadekvat reaksiya qilish ma'nosida tushuniladi. Yana bir tez-tez uchraydigan atama - "Psixogen maktab dezadaptatsiyasi" muammosidir. Mazkur muammo,

fikrimizcha, favqulodda dolzarb bo'lgani bois uning xususiyatlari ustida yana bir bor to'xtalamiz. Psixogen maktab dezadaptatsiyasi bola shaxsining maktab va oiladagi ob'ektiv mavqeini buzadigan psixogen reaksiyalar kasalliklar va tuzilmalarni aks ettiradi. Odatda, maktab nevrozlari besabab agressivlik, maktabga borishdan qo'rqish, darslarga kirish, sinf taxtasi yonida javob berishdan bosh tortish va shu kabi me'yordan chetlangan dezadaptiv xulqda namoyon bo'ladi. "Maktab xavotirliligi - emotsional beqarorlikning nisbatan engil shakli bo'lib, hayajon, o'quv vaziyatlarida, sinfda ortiqcha notinchlik o'ziga nisbatan yomon munosabat, pedagoglar, tengdoshlari tomonidan salbiy baho kutishda namoyon bo'ladi" - A.M. Prixojan. Maktab nevrozlari namoyon bo'lishi diapozoni ancha keng, bu ularni tashxislashda aniq mezonlarni belgilashni qiyinlashtiradi. Shu bois maktab nevrozlarining oldini olish va korrektsiyalash uchun kompleks o'yinlar zarur. Ular kichik o'quvchi shaxsi rivojlanishini erta tashxislash, uning yosh va individual xususiyatlari va imkoniyatlarini, o'qituvchilar va ota - onalar bilan doimiy ishlashni talab etadi. Maktab nevrozlarini tadqiq etish uchun bolani uning maktab va maktabdan tashqari hayotida turli vaziyatlarda kuzatish, o'qituvchilar ota - onalar o'quvchilar bilan suhbatlashish va maxsus psixodiagnostik metodlar zarur. Olingan barcha natijalarni professional talqin qilish psixologga bola muammolarini hal etish imkonini beradi. Birinchi marta maktabga qadam qo'yadigan birinchi sinf o'quvchilarining maktabga borganda maktab talablariga sharoitlariga moslashish uchun ma'lum vaqt kerak bo'ladi. Aynan bu ishlar maktab psixologining boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan olib boradigan psixologik xizmat faoliyatining muhim jihati hisoblanadi. Amalda moslashish vaqti hamma bolalarda ham bir xilda samarali o'tmasligi mumkin. Bolaning maktabda moslashishdagi qiyinchiliklar faqat ota - onalar arzlaridagina emas, balki o'qituvchilarning o'quvchilarga berayotgan xarakteristikalarida ham qayd etilmokda. Masalan, ota-onalar bolaning maktabga borishi, uy vazifasini bajarishni xohlamayotganini, uning tutqich bermasligi, juda asabiy bo'lib qolganini aytishsa, o'qituvchilar bu bolalarning darsda diqqatsizligida tartibsizligida, tingdoshlari bilan tez-tez aytishib qolishlariga e'tibor berishmokda. Bunday bolalarda asabiy ruhiy buzilish, psixik rivojlanishda orqada qolish vujudga keladi. Bolalar maktabda o'qishga qanchalik tayyor bo'lmasalar, maktabda moslashish davri shunchalik qiyin va uzoq o'tadi. Psixologlar bolani maktabda o'qishga tayyor, deganlarida uning jismoniy, psixologik va shaxsiy tayyorgarligini nazarda tutadilar. Maktabgacha va boshlang'ich maktab tizimi shu muammolarni bartaraf qilishga ham mas'ul bo'lib hisoblanadi. Rivojlanishida ba'zi engil (nutqiy, eshituv va boshqa) nuqsoni bo'lgan bolalar bog'cha va umumta'lim maktab muassasalarida tarbiyalanadilar. Og'ir nuqsonlari bo'lgan bolalar esa maxsus turdagi bolalar bog'chasi yoki maktabga qabul qilinadi, bu muassasalar zarur davolash-sog'lomlashtirish va korreksion, psixologik-pedagogik yordamni bera olish imkoniyatiga ega. Albatta, ta'lim jarayonida har bir holatga alohida yondoshuv zarur. Shu sababli ularda, umumta'limiy tayyorgarlikdan tashqari, korreksion (tuzatish) yo'nalishdagi ta'limga ehtiyoj bor. Bizda mavjud maxsus bolalar bog'cha-maktablari oldida turgan muammolardan biri maktab, oila, jamoat tashkilotlari, mahallada shaxsni tarbiyalash va shakllantirishning korreksion-pedagogik-psixologik rehabilitatsiya tizimi etarli darajada ishlab chiqilmagan. Ma'naviy-axloqiy, intellektual va jismoniy tarbiya masalalarining talab darajasiga ko'tarilmaganligi, ota-onalar, o'qituvchilarning zarur malakaga ega emasligi, shuningdek, xalq pedagogikasi boy merosidagi bilimlardan to'la xabardor bo'lmaganligidadir. Shu jumladan, turli yoshdagi, ayniqsa, rivojlanishida nuqsonli bolalarni tarbiyalash, o'qitish bolalarni tarbiyalash va o'qitish sifatini ta'minlash uchun, maxsus nutqni rivojlantiruvchi bola bog'cha-maktabini tashkil etish joizdir. Ayni markaz asosiy vazifasi taqozosiga ko'ra, korreksion-rivojlantiruvchi o'qitish dasturi bo'yicha bolalarni tarbiyalash, davolash va kasallikning oldini olish tadbirlarini olib boradi, rivojlanishida muammosi bo'lgan bolaning maktabgacha va boshlang'ich ta'lim

mazmunini o'zlashtirishga yordamlashadi. Shuningdek, markazda bolalar maslahat -tashxis va tibbiy psixologik, tibbiy-pedagogik jihatdan maxsus bog'cha va maktablarga tanlab olinadi, salomatligi chuqur o'rganilib, (mutaxassislarining maslahati va tashxis) ularga psixologik, tibbiy-pedagogik reabilitatsiya va boshqa amaliy yordam ko'rsatiladi. Fikrlarni erkin nutqiy bayon qilishning rivojlanishi 3 yoshdan 12 yoshgacha bo'lgan davrni o'z ichiga oladi. Shuningdek, ularni atrof-olam bilan tanishtirish, tasavvurlarini bog'cha yoki maktab o'quv-tayanch dasturiga muvofiq rivojlantirish bilan bir vaqtda nutqiy nuqsonlarni isloh qiluvchi individual logopedik mashg'ulotlarda bolaga ta'sir qilish ishlari olib boriladi. Bunday mashg'ulotlar nutq talaffuziga asosan o'qitish materiallarini taqsimotiga ko'ra, ko'paytirib boriladi. Bolalar bog'chasi, maktablardagi o'quv tayanch dasturida turli murakkablikda o'qitilayotgan matnning mazmunini tushunishni rivojlantirishga bag'ishlangan bo'lim kengaytirilgan. Faol va kam uchraydigan so'zlar lug'atining muvofiqligini aniqlash, axloqiy-ma'naviy, mehnat, jismoniy, ekologik 15 yo'nalishdagi materiallarning mazmunini kuchaytirish ko'zda tutilgan. Bolalar bog'chasida elementar matematika va maktabda matematika dasturida o'quvchilar o'zlashtirishi lozim bo'lgan maxsus tushunchalar va masalalarning shartlari nutqiy ifodalanishiga qaratilgan o'quv jarayoni jadallashtirilgani va yo'naltirilgani alohida e'tiborga olingan. Shuningdek, og'ir nutqiy nuqsonli bolalarga matematikani o'qitishning o'ziga xos jihatlari ifodalangan. Tabiatshunoslik bo'yicha dasturida esa nutq kamchiliklarini tuzatish orqali rivojlantiruvchi lug'atlar va nutq amaliyotini kengaytiruvchi materiallar berilgan. Ma'lumki, maktab o'quv fanlari integratsiyasi asosida tashkil etilgan darslar qatorida bolalarning badiiy-estetik madaniyatini shakllantirish bo'yicha fanlar alohida o'rin tutadi. Asosiy maqsad ta'limning yo'nalishini umumiy kuchaytirgan holda yaxlit nutqiy yondoshuv asosida olib borish va dunyoning ilmiy yagona manzarasini shakllantirish (axloqiy, estetik, ekologik va mehnat orqali) dan iborat. Tajribada ko'rganimizdek, bunday yondoshuv o'quv materiali takrorlanishining oldini oladi, maktabda o'tiladigan fanlar sonini va soatini qisqartirish hamda o'qitiladigan amaliy faoliyatni boyitishga yordam beradi. Yuqorida ko'rsatilgan kamchiliklar qaysi toifada ko'proq uchrashini bilish maqsadida og'ir nutqiy nuqsonli bolalar bilan bir necha yo'nalishda kuzatish ishlari olib boriladi. Bu jarayonda ota-onalar bilan olib boriladigan ishlarga ham alohida e'tibor berish lozim. Ma'lumki, hozirgi vaqtda bolani va uning rivojlanishini kuzatish masalalari: organik jihatdan tashxis muammolari va uni hal etishning sub'ektiv jihati muammoni hal etish imkoniyatini axborotlar orqali izlash, faoliyat rejalarini loyihalashtirish va rejani amalga oshirishda boshlang'ich yordam ko'rsatish kabi yaxlit masalalarni oladi. Tashxisning to'g'ri qo'yilishi muvaffaqiyatning garovi hisoblanadi. Xususiy tashxis qo'yilishi bilan muammo rivojini hal etishga qaratilgan jarayon boshlanadi. rivojlanish yo'lini belgilaydilar. Kuzatish natijalarini baholash uchun esa tashxis modelini tuzish masalasi yuzaga keladi. Shuning uchun bolaga nisbatan tizimli yondoshuv va sub'ekt shaxsi kichik dunyosining tashqi muhit bilan o'zaro munosabatlari tavsifnomasi tahlilini tashxis tadqiqotlariga yo'naltirish zarur. Psixologik tashxis ustida ishlovchi mutaxassislar keyingi vaqtlarda bola holatining murakkab psixologik malakalari sezilarli darajada o'sganligini e'tirof etmoqdalar. Ayni holat ta'lim dasturlarining barcha darajada sezilarli chuqurlashganiga, bolalar umumiy rivojlanishi esa ma'lum darajada ortda qolayotganiga bog'liq. Bu mamlakatdagi ba'zi umumiy ijtimoiy madaniy holatlardagi o'zgartirishlardan kelib chiqadi. Yangi madaniyatshunoslik sohasidagi ta'limlar (shu jumladan, aholining turli zamonaviy kompyuter texnologiyasi bilan munosabati va rivojlanishning virtual shakli) ga xos. Demakki, mazkur sohada yangi yo'llarni izlashga yanada ko'proq ehtiyoj tug'ilmokda va bola muammolarini o'rganishning psixologik va pedagogik malakalari, tashxis ishlari darajasi asosiy ko'rsatkichi doimo diqqat markazida bo'lishi joiz .

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati:

1. G'oziyev E.G. Mamatov M.M. va boshkalar "Uspirin psixologiyasi" ToshD.U 1992
2. G'oziyev E.G Utanov B "Xamkorlik psixologiyasi" T., Tosh D.U. 1992
3. G'oziyev E.G. Oliy maktab psixologiyasi. ToshDU 1996 y.
4. Lyaudis V.L. - Metodika prepodavaniya psixologii, iz.vo 2000 URAO
5. Davletshin M.G. Obshaya psixologiya T. 2002
6. Filatova O.G Sotsialnaya psixologiya SP 2000.